

СЕРВІС-ОРІЄНТОВАНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ПРОГРАМАХ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ТА ЛОКАЛІЗАТОРІВ

SERVICE-ORIENTED COMPETENCES IN UKRAINIAN PROGRAMS FOR TRAINING TRANSLATORS AND LOCALIZERS

Бондаренко О.С.,

orcid.org/0000-0002-3148-8753

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Бондаренко К.Л.,

orcid.org/0000-0002-2964-5123

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

У статті розглянуто місце сервіс-орієнтованих компетентностей в українських програмах підготовки перекладачів та локалізаторів, а також окреслено бачення сучасного процесу виробництва лінгвістичного продукту розробниками освітніх програм. Задачами дослідження є порівняння освітньо-професійних програм (ОПП) і окремих освітніх компонентів у аспекті забезпечення програмних результатів навчання, пов'язаних із наданням перекладацьких послуг. Матеріалом дослідження стали 37 магістерських освітньо-професійних програм із підготовки перекладачів 12 українських закладів вищої освіти, датованих 2021–2023 роками. Результати показують, що більшість програм не забезпечують можливості набуття сервіс-орієнтованих компетентностей, оскільки розробники близько 70% програм не відносять практичні курси з перекладу до таких, що можуть забезпечити можливість набуття навичок розв'язання складних задач і проблем у перекладацькій галузі. Висновки дослідження вказують на те, що українські магістерські програми з перекладу здебільшого не враховують комплексність і клієнтоорієнтованість послуг перекладу та локалізації. Магістерські програми спрямовані на філологічні дослідження, що підтверджується високим відсотком теоретичних курсів із літературознавства, мовознавства та основ наукових досліджень, які, на думку розробників, переважно і забезпечують спроможність випускників до вирішення складних комплексних проблем і задач на ринку лінгвістичних послуг. Лише незначна частина програм (10%) розглядають перекладацький менеджмент відповідно до його ролі в індустрії лінгвістичних послуг, що відображає віддаленість української академічної спільноти від реального світу лінгвістичних послуг. Це призводить до неврахування ринкових потреб та загальноєвропейських тенденцій у підготовці перекладачів, знижуючи шанси випускників на працевлаштування та успішну інтеграцію в індустрію лінгвістичних послуг на національному і міжнародному рівнях.

Ключові слова: перекладацька компетентність, сервіс-орієнтована компетентність, переклад, локалізація, освітня програма, програмний результат навчання, менеджмент перекладацьких проєктів.

The study aims to establish the place of service-oriented competences in Ukrainian programs for training translators and localizers, and indirectly outline the developers' vision of the modern linguistic product production process. The research objectives include comparing educational programs in terms of ensuring learning outcomes related to translation services, identifying courses, and summarizing knowledge areas where service-oriented competencies and project management experience are expected to be acquired. The material for the study comprises 37 educational-professional programs from 12 Ukrainian higher education institutions, dated from 2021 to 2023. The analyzed data reveals that the majority of programs do not adequately integrate service-oriented competencies. Specifically, about 70% of programs lack practical courses or specialized courses necessary for acquiring skills such as client interaction, project cost estimation, and project management. Consequently, graduates are often unprepared for real-world tasks like assessing technology efficiency, risk management, and teamwork in diverse and temporary settings. A significant portion of the educational programs focuses on philological research, with only about a third of the curriculum dedicated to practical translation components. Some programs offer hybrid courses that mix language studies with translation, but these are often the only translation-related components, indicating a potential gap in comprehensive training. The conclusion highlights a disconnect between the academic training provided and the actual needs of the linguistic services market. The lack of emphasis on service-oriented competences and market needs significantly reduces graduates' employment prospects and their ability to integrate successfully into the linguistic services industry, both nationally and internationally.

Key words: translation competence, service-oriented competence, translation, localization, educational program, learning outcome, translation project management.

Постановка проблеми. Сучасний ринок перекладів та локалізації – високотехнологічний і висококонкурентний, це – економічна діяльність, метою якої є співвиробництво продукту, адапто-

ваного для різних локалей, часто синхронізованого в часі, нерідко – з урахуванням випуску та перевипуску різних версій для різних споживачів тощо. Все це потребує командної роботи (в тому числі,

взаємодії між командами фахівців інших галузей), узгодження масиву даних та використання відповідних технологій. Успішність у цій галузі залежить від комплексного усвідомлення механізмів виробництва лінгвістичного продукту, розуміння принципів взаємодії між його учасниками та, найголовніше, сприйняття лінгвістичної діяльності як послуги, набувачем якої є клієнт або замовник.

Комплексність перекладацького та локалізаційного процесу виробництва призводить до необхідності перегляду традиційного погляду на переклад як індивідуальну діяльність, для якої достатньо лінгвістичних, соціокультурних та перекладацьких компетентностей. Технологічна компетентність перекладачів, хоча й є важливою, однак відносно швидко набувається, коли випускник потрапляє на ринок. При цьому зауважимо, що навіть елементарні САТ-інструменти поки не стали обов'язковим елементом підготовки перекладачів в українських ЗВО, хоча це підвищує шанси на працевлаштування [1]. Опанування автоматизованих систем перекладу (часто в межах одного спеціалізованого курсу в кілька кредитів), звісно, корисне, але без усвідомлення ролі і ваги технологій в усьому процесі виробництва лінгвістичного продукту, може так і залишитися просто навичкою, яка без регулярної практики швидко втрачається.

Набагато критичнішим для працевлаштування на ринку лінгвістичних послуг є розуміння структури і прагматики сервісу. Брак усвідомлення того, що переклад – це не висока місія, а послуга, якої потребує замовник, і якою заробляє на життя перекладач, – це те, на що найчастіше скаржаться представники ринку лінгвістичних послуг, які беруть на роботу вчорашніх випускників [2]. Відсутність такого фокусу під час навчання перекладачів призводить до низки проблем у випускників, починаючи з невміння оцінити власну роботу, закінчуючи фрустрацією відносно своєї професійної реалізації в цій галузі і відмовою в ній залишатися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сервіс-орієнтованість процесу виробництва лінгвістичного продукту у магістерських програмах, а конкретніше – в навчальних курсах з менеджменту перекладацьких проєктів, були предметом розгляду деяких дослідників [3; 4]. К. Пласа-Лара досліджувала зміст магістерських програм із перекладу, які входять до мережі Європейської мережі магістерських програм із письмового перекладу, стосовно тих курсів, де здобувачі набувають навички управління такими проєктами [5]. Зважаючи на те, що перекладацька та локалізаційна галузь в Україні інтегрована в загальноєвропейську, діяльність багатьох

компаній сертифікована за стандартами надання перекладацьких послуг, очевидно, що програми підготовки фахівців для галузі мають відповідати зазначеним тенденціям, зокрема, в контексті сервіс-орієнтованості.

Найкращі практики підготовки перекладачів у країнах Європейського Союзу спрямовані на наближення змісту навчання до тих вимог, які висувуються до перекладачів ринком лінгвістичних послуг. Найнаближенішими до вимог галузі є програми, що належать до ЕМТ (європейської мережі магістерських програм із письмового перекладу). За підтримки Генерального Директорату Європейської Комісії з питань перекладу, представниками ЕМТ у 2017 було розроблено, а згодом – у 2022 доповнено «Рамку компетентностей європейської мережі магістерських програм із письмового перекладу», що містить такі блоки компетентностей, як: *Мовно-культурні, Перекладацькі (стратегічні, методологічні, галузеві, Технологічні, Особистісні та міжособистісні, Сервіс-орієнтовані* [6]. В цілому, зазначений документ відповідає сучасному стану розвитку української перекладацької та локалізаційної галузі [2]. В документі «Стандарт професії «Письмовий перекладач» (проєкт), підготовленому Українською Асоціацією перекладачів України, виділяються схожі компетентності: лінгвістичні, інформаційно-пошукові, міжкультурні, технічні, галузеві та компетентності з управління проєктами [7].

Сервіс-орієнтованість реалізується в спроможності випускників програм: відстежувати та враховувати в роботі нові вимоги індустрії лінгвістичних послуг, у тому числі, й ті, що використовуються щодо нових професійних профілів галузі; вміти взаємодіяти з поточними клієнтами, шукати нових, використовуючи письмову та усну комунікацію для реалізації маркетингових стратегій; визначати вимоги, цілі та задачі клієнта, замовника лінгвістичних послуг, та пропонувати послуги, з урахуванням вимог, цілей та задач; взаємодіяти з клієнтом на всіх стадіях (обговорювати реченці, тарифи/ виставлення рахунків, специфіку надання лінгвістичної послуги, специфікацію тендерних пропозицій, процедуру зворотного зв'язку тощо); організовувати, обраховувати та управляти перекладацьким проєктом, до якого залучено, одного перекладача, колектив перекладачів та/чи інших постачальників лінгвістичних послуг; розуміти сутність та керуватися вимогами стандартів щодо надання лінгвістичних послуг; керувати якістю відповідно до попередньо визначених клієнтом стандартів якості, з урахуванням зворотного

зв'язку або скарг клієнта; усвідомлювати етичні принципи, зафіксовані в галузевих кодексах, здійснювати професійну діяльність відповідно до принципів конфіденційності, чесної конкуренції та неупередженості; взаємодіяти з перекладачами та постачальниками лінгвістичних послуг, тому числі, через участь у професійних організаціях, заходах, присутність в соціальних медіа задля підвищення індивідуальної та колективної професійної видимості; аналізувати практики ринку лінгвістичних послуг, пропонувати стратегії з покращення, реалізуючи соціальну та економічну відповідальність учасника ринку [6].

Безумовно важливими для виконання перекладацьких проєктів, окрім власне сервіс-орієнтованих компетентностей, наведених вище, є технологічні, які включають не лише навички використання автоматизованих систем перекладу, а здатність визначати їхню ефективність стосовно виконання конкретних проєктів, прогнозувати потенційні ризики та впливати на їх мінімізацію як для клієнта, так і для виконавців. Колаборативний характер виконання перекладацьких та локалізаційних проєктів передбачає володіння навичками само(менеджменту), вміння дотримуватися реченців, ефективно використовуючи час і зусилля; спроможність працювати в команді, яка може бути тимчасовою, багатонаціональною, різнопрофільною тощо.

Постановка завдання. Метою дослідження є встановлення місця сервіс-орієнтованих компетентностей в українських магістерських програмах підготовки перекладачів та локалізаторів, а, опосередковано, й окреслення бачення розробниками освітніх програм сучасного процесу виробництва лінгвістичного продукту. Задачами є порівняння ОПП в аспекті забезпечення програмних результатів навчання, дотичних до надання перекладацьких послуг; визначення курсів та узагальнення сфер знань, у межах яких очікується набувати сервіс-орієнтовані компетенції й отримувати досвід управління перекладацькими проєктами. Матеріалом дослідження стали 37 освітньо-професійних програм із підготовки перекладачів з 12 закладів вищої освіти України [8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18]. Освітні програми датовані періодом з 2021 по 2023 роки і надають можливість відстежити загальні тенденції в синхронії.

Виклад основного матеріалу. Складність ситуації з українською підготовкою перекладачів полягає в тому, що за відсутності затвердженого Стандарту професії (станом на червень 2024 року наявний лише проєкт [7]), розробникам освітніх програм рекомендовано керуватися Стандартами

вищої освіти [19]. Затверджений стандарт стосується всієї галузі «Філологія» і не може задовольнити всі потреби, які, як бачимо вище, висувуються до філологів-перекладачів сучасним ринком лінгвістичних послуг. Серед тих загальних та спеціальних компетентностей, а також програмних результатів навчання (ПРН), найдотичнішими до проблем сервіс-орієнтованості, важливості яких було доведено вище, може бути загальна компетентність «Здатність працювати в команді та автономно», спеціальна (фахова, предметна) компетентність «датність застосовувати поглиблені знання з обраної філологічної спеціалізації для вирішення професійних завдань», які, вочевидь, мають забезпечувати ПРН «Використовувати спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі для розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог».

ПРН має забезпечуватися освітніми компонентами (ОК), а відповідність – фіксуватися в освітніх програмах (ОП), викладених у вільному доступі на офіційних сайтах ЗВО. Об'єктом нашої наукової розвідки, власне, й стали ОК, що мають забезпечувати набуття сервіс-орієнтованих компетентностей і, зрештою, програмний результат навчання – надання перекладацької послуги і управління процесом її надання. Дані, наведені в ОП у «Матриці забезпечення програмних результатів навчання відповідними компонентами освітньої програми», розглядаються у контексті забезпечення ПРН «Використовувати спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі для розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог» [19]. За нашою гіпотезою, забезпечення цього ПРН відповідними курсами відбиває бачення розробниками шляхів та способів «розв'язання складних задач і проблем» у галузі філології (зокрема, й перекладу) і діагностує перспективи набуття сервіс-орієнтованих перекладацьких компетентностей випускниками українських магістерських програм.

Задля виокремлення загальних тенденцій і з урахуванням принципів академічної свободи розробників освітніх програм, які можуть називати курси на власний розсуд, дотичні за змістом ОК було об'єднано в смислові блоки. Переважна більшість ОП, де готують перекладачів, містять наступні блоки навчальних дисциплін: *Методика викладання (іноземної мови, перекладу)*; *Методика проведення наукових досліджень (в тому числі,*

перекладознавчих); Літературознавчий (теоретичний блок); Мовознавчий (в тому числі, перекладознавчий) теоретичний блок); Практика усного та писемного мовлення (першої, другої, третьої іноземних мов); Неперекладацька (асистентська, науково-дослідна) практика; Перекладацька практика; Практичні курси перекладу (в тому числі, курси менеджменту перекладу); Кваліфікаційна робота.

Для статистичних підрахунків було встановлено загальну кількість ОК у проаналізованих ОП, яка становила 457, в середньому 12 ОК в одній освітній програмі. Згодом було визначено кількість, яка забезпечує набуття ПРН «Використовувати спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі для розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог» за кожною ОПП. Загальна кількість таких ОК становила 153 (33% від загальної кількості ОК в аналізованих ОПП). Після визначення загальної кількості ОК було класифіковано за поняттєвими блоками. Наступна діаграма демонструє відсоток програм, які обрали ОК тих чи інших блоків для забезпечення ПРН.

Зауважимо, що наведені статистичні дані демонструють лише загальне бачення розробниками досягнення результату *«Використання спеціалізованих концептуальних знань з обраної філологічної галузі для розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог»*. При цьому деякі з показників свідчать про достатньо формальне ставлення розробників до досягнення результату, який, в принципі, є одним із ключових для подальшої професійної діяльності фахівця сфери лінгвістичних послуг.

Огляд 37 ОП в контексті забезпечення ПРН курсами засвідчує відсутність чіткої орієнтації на задоволення потреб ринку лінгвістичних послуг. Так серед 37 ОП в 2 програмах ПРН забезпечується лише кваліфікаційною роботою. В 3 ОП – виключно неперекладацькою (асистентською чи науково-дослідною) практикою. В 2 ОП – лише теоретичними мовознавчими курсами. В 1 ОП – лише вибірковими дисциплінами, В 1 ОП – лише курсом практики усного та письмового мовлення.

Перекладацькі практики як майданчики для закріплення навичок розв'язання складних задач і проблем, що потребують оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої

інформації та суперечливих вимог розглядаються розробниками програм як такі, що забезпечують досягнення ПРН лише в 35%. Враховуючи прикладний характер перекладацької діяльності, логічно припустити, що такого типу навички можуть бути прищеплені протягом вивчення практичних перекладацьких дисциплін, однак лише 29,7% програм фіксують забезпечення ПРН такими ОК.

На думку близько половини розробників ОП написання кваліфікаційної роботи і прослуховування теоретичних курсів з мовознавства та перекладознавства, – те, що може підготувати випускників до вирішення комплексних задач на ринку лінгвістичних послуг. Окремі курси менеджменту перекладацьких проєктів наявні лише в 4 ОП, що становить лише 10% від загальної кількості проаналізованих ОП.

Безумовно, сам факт фіксації забезпечення ПРН певним освітнім компонентом прикладного перекладацького характеру, зафіксований у Матриці ОП, не гарантує набуття здобувачами повного спектру потрібних навичок. Зауважимо, що за нашими даними, в середньому, відсоток практичних перекладацьких ОК становить лише третину від загального обсягу освітніх компонентів магістерських програм. Із цієї, і так незначної кількості ОК, в 10 ОП наявні «гібридні» курси вивчення мови та перекладу, як-от «Практикум з мовної комунікації та перекладу», «Англійська мова та переклад», «Професійно-орієнтоване мовлення і переклад» тощо, при тому що інколи, це – єдині ОК в ОПП, що мають безпосереднє відношення до перекладу. Зміст таких курсів потребує окремих наукових розвідок під кутом забезпечення ними як набуття власне перекладацьких, так і сервіс-орієнтованих компетентностей.

Висновки. На основі аналізу ОП в контексті практик українського ринку лінгвістичних послуг та загальноєвропейської «Рамки компетентностей Європейської мережі магістерських програм із письмового перекладу» підсумуємо, що сервіс-орієнтовані компетентності не можуть бути набутими в переважній більшості українських програм. В разі, якщо такий ПРН не передбачається отримувати на практичних курсах перекладу чи на спеціалізованих курсах із менеджменту (а таких ОПП – близько 70%), здобувачі не мають можливості набувати навички взаємодії з клієнтами, визначати вимоги, цілі, задачі замовника; обраховувати вартість послуг та управляти перекладацьким проєктом. Так само під питанням формування здатності до визначення ефективності технологій, прогнозування потенційних ризиків та мінімізацію як для замовника, так і для перекладачів; вміння

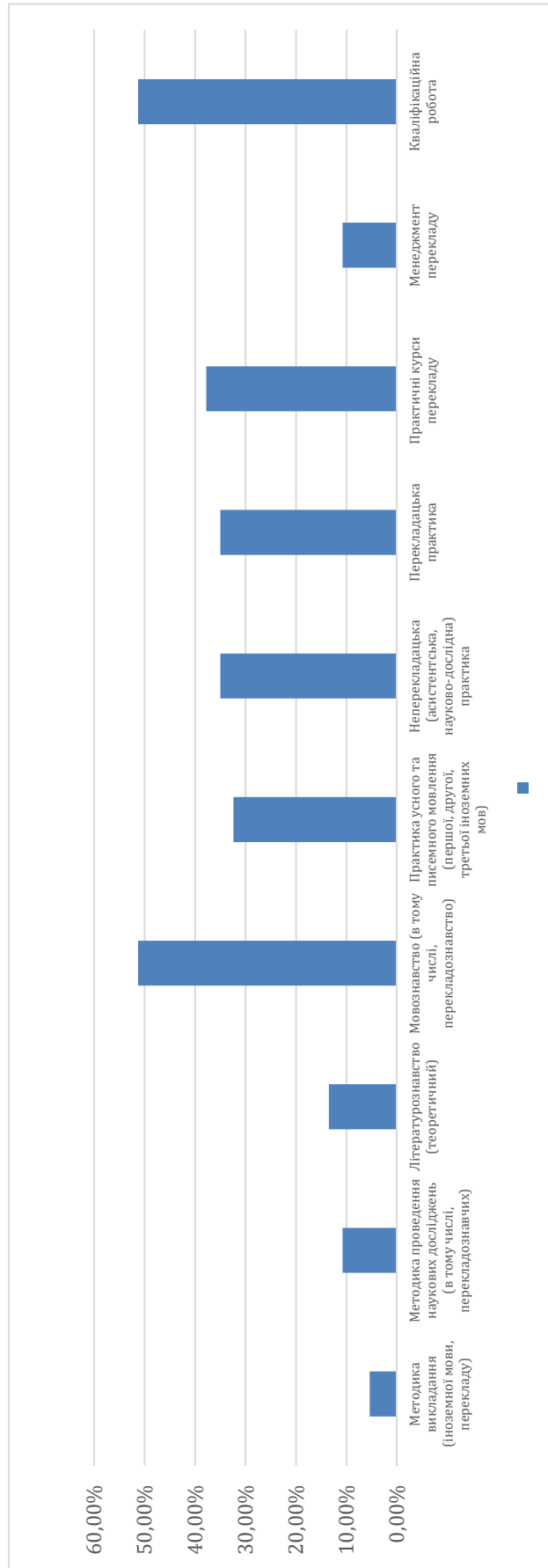

Рис. 1. Забезпечення ПРН Стандарту вищої освіти магістра філології «Використання спеціалізованих концептуальних знань з обраної філологічної галузі для розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неовної/недостатньої інформації та суперечливих вимог» ОК українських магістерських програм із перекладу

дотримуватися реченців, спроможність працювати в перекладацькій команді.

Комплексною задачею, до розв'язання якої готують перекладачів в українських магістерських програмах, є передусім здійснення філологічних досліджень, на що вказує відсоток ОП, де ПРН забезпечено кваліфікаційною роботою, теоретичними курсами з літературознавства, мовознавства та основ наукових досліджень. Повертаючись до ПРН, можна припускати, що спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі на магістерських програмах надаються, а розуміння розробниками «специфіки складних задач і проблем» і «неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог» в контексті надання перекладацьких послуг – відсутнє.

Мізерна (10%) кількість ОП, які розглядають перекладацький менеджмент відповідно до його

ролі в індустрії лінгвістичних послуг, впроваджуючи ОК відповідного змісту, відбиває реальне бачення українською академічною спільнотою сучасного процесу виробництва лінгвістичного продукту. Віддаленість української академічної спільноти від реального світу лінгвістичних послуг, яка призводить до нерозуміння комплексного характеру, технологічності та клієнтоорієнтованості послуги перекладу та локалізації, призводить до нехтування сервіс-орієнтованими компетентностями в навчанні перекладачів. Неврахування потреб ринку, загальноєвропейських і світових тенденцій підготовки перекладачів, значно знижує шанси випускників програм на працевлаштування та успішну інтеграцію в індустрії лінгвістичних послуг як на національному, так і на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bondarenko O. Computer-aided tools (CAT) literacy at Ukrainian universities: practices of implementation. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2016. Вип. 146. С. 648–652.
2. Бондаренко К. Л., Бондаренко, О. С. Професійний профіль перекладача-локалізатора в українських програмах підготовки перекладачів. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2023. Вип. 204. С. 13–22.
3. Pérez C. R. Translation and project management. *Translation journal*, 2002. Т. 6, № 4. С. 38–52.
4. Arevalillo J. Y tú, ¿ traduces o proyectas?. *La linterna del traductor*, 2002. № 2. С. 11–18.
5. Plaza-Lara C. Competences of translation project managers from the academic perspective: Analysis of EMT programmes. *The Interpreter and Translator Trainer*, 2022. Т. 16, № 2. С. 203–223.
6. EMT Board European Master's in Translation Competence Framework 2022. European Master's in Translation (EMT), 2022. URL: https://commission.europa.eu/document/download/b482a2c0-42df-4291-8bf8-923922ddc6e1_en?filename=emt_competence_fw_2022_en.pdf (дата звернення: 20.06.2024).
7. Українська асоціація перекладачів. Стандарт професії «Письмовий перекладач» (ПРОЄКТ). URL: <https://www.uati.org/галузеві документи> (дата звернення: 20.06.2024).
8. Освітні програми Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. URL: <http://pnpu.edu.ua/osvitni-programi> (дата звернення: 20.06.2024).
9. Освітні програми Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. URL: http://translationdept.chnu.edu.ua/?page_id=2037 (дата звернення: 20.06.2024).
10. Освітні програми Криворізького державного педагогічного університету. URL: <https://kdpu.edu.ua/navchannia/spetsialnosti-ta-osvitni-prohramy/osvitni-prohramy.html> (дата звернення: 20.06.2024).
11. Освітні програми Львівського національного університету імені Івана Франка. URL: <https://lingua.lnu.edu.ua/academics/master> (дата звернення: 20.06.2024).
12. Освітні програми Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. URL: <https://nmv.pnu.edu.ua/mahistratura/> (дата звернення: 20.06.2024).
13. Освітні програми Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. URL: <https://onu.edu.ua/uk/structure/faculty/rgf/spetsialnosti-ta-spetsializatsii> (дата звернення: 20.06.2024).
14. Освітні програми Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». URL: <https://osvita.kpi.ua/op> (дата звернення: 20.06.2024).
15. Освітні програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <https://philology.knu.ua/vstup-do-if/mahistratura/osv-prog-mag/> (дата звернення: 20.06.2024).
16. Освітні програми Волинського національного університету імені Лесі Українки. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/faculties-and-institutions/fakultet-filologii-ta-zhurnalistiki> (дата звернення: 20.06.2024).
17. Освітні програми Київського національного лінгвістичного університету. URL: <https://www.knlu.edu.ua/osvita/osvitno-profesiini-prohramy.html> (дата звернення: 20.06.2024).
18. Освітні програми Одеського національного морського університету. URL: <https://www.phildep.com.ua/> (дата звернення: 20.06.2024).
19. Міністерство освіти і науки України. Стандарт вищої освіти магістра філології. Київ, 2019. 17 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/035-filologiya-magistr.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).